

Religia jako
rzeczywistość
społeczno-
kulturowa

Tomasz A. Winiarczyk

religia

- system wierzeń i praktyk oraz struktur organizacyjnych, określający relację między różnie pojmowaną sferą świętości, w tym sferą boską, a określonym społeczeństwem, grupą lub jednostką

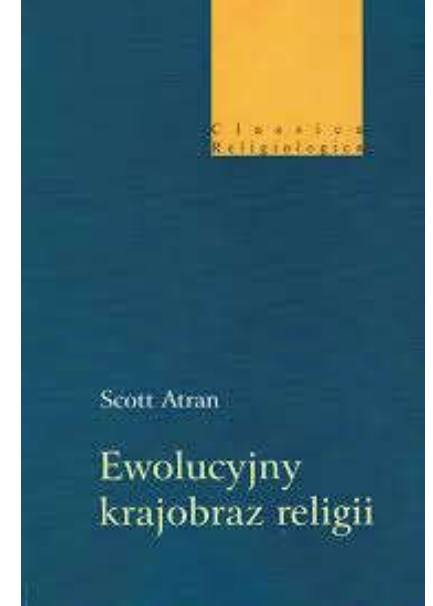
sacrum – coś świętego, rzecz, postępowanie, które należą do sfery świętości, a nie do sfery codzienności

profanum – rzeczy świeckie, sfera świecka w przeciwieństwie do rzeczy świętych, sfery świętości

religia – definicja

- kosztowne i trudne do podważenia zaangażowanie społeczne względem kontrfaktycznego i kontrintuicyjnego świata nadprzyrodzonych istot sprawczych (agensów), które panują nad ludzkimi lękami egzystencjalnymi, takimi jak śmierć czy stanie się ofiarą oszustwa

wg Scotta Atrana [Ewolucyjny krajobraz religii]

struktura religii

- wymiar doktrynalny
(doktryna i wiara)**
- wymiar praktyk religijnych
(kult)**
- wymiar struktur organizacyjnych**

wymiar doktrynalny

- **doktryna** – poglądy dotyczące natury i cech charakterystycznych sfery sacrum
  - dotyczą natury istot najwyższych, natury świata (jego kształtu, początku i końca) oraz natury, sensu i celu istnienia człowieka
  - przekazywane przez mity, które mogą być zapisywane w świętych księgach
- **wiara** – osobowy, świadomy i wolny akt ludzki (akt rozumu i woli) afirmujący istnienie Boga, Istoty Najwyższej, absolutu lub sił nadnaturalnych

wymiar praktyk (kult)

- **kult** – czynności, dokonywane z pobudek religijnych, zaś w wąskim znaczeniu oznacza ustalone rytuały, odprawiane ku czci wobec sacrum (sposób wyrażania wiary)
  - modlitwy
  - składanie ofiar

wymiar organizacyjny

- wspólnota istniejąca w celu sprawowania kultu religijnego, propagowania i nauczania określonej tradycji religijnej
  - pierwotnie taka wspólnota była tożsama z rodem/plemieniem
  - obecnie taka wspólnota ma charakter grupy celowej z wyspecjalizowanymi funkcjonariuszami kultowymi (kapłanami)

organizacja religijna – typy hierarchiczne

- ❑ **religia** – ogół ludzi, których wiara ma wspólne podłoże dogmatyczne i kultowe, np. chrześcijaństwo, islam, buddyzm, hinduizm
- ❑ **wyznanie**, – grupa wewnątrz religii o wspólnych zasadach wiary, np. katolicyzm, prawosławie, ewangelikanizm
- ❑ **kościół, cerkiew, związek wyznaniowy** – grupa (wspólnota) wewnątrz wyznania o odrębnej strukturze względnie określonym obrządku; funkcjonariusze kultowi stanowi wydzieloną, wyspecjalizowaną grupę, np. Kościół rzymskokatolicki, Kościół greckokatolicki
- ❑ **denominacja** – struktura, do której należy się z urodzenia lub wyboru, lecz funkcjonuje ona w postawie otwartości i tolerancji wobec otoczenia oraz poszanowania różnorodności we własnym łonie, np. różne respektujące się organizacje w ramach luteranizmu czy baptyzmu
- ❑ **kościół partykularny, lokalny, miejscowy** – wspólnota ochrzczonych wiernych, pozostających pod władzą biskupa miejsca, np. diecezja, seniorat, kustodia
- ❑ **parafia, zbór, gmina wyznaniowa** – jednostka administracyjna oraz tworząca ją wspólnota lokalna wewnątrz wyznania, najczęściej w ramach diecezji lub jej odpowiednika (np. okręgu, senioratu, kustodii)

sekta

- demokratyczna lub autokratyczna, zwarta nieduża organizacja
- członkostwo nabywane przez wybór lub doświadczenie nawrócenia
- mała różnica między duchowieństwem i pozostałymi członkami
- funkcje kultowe/duchowne wykonywane dorywczo przez nieprofesjonalistów

funkcje religii

- integracja – spajanie społeczeństwa
- nadawanie sensu życia
- kontrola społeczna – religia ma silny wymiar moralny
- wsparcie psychiczne
- kultywowanie tradycji

typy religii

□ animizm

- pierwotny światopogląd występujący we wczesnych okresach cywilizacji
- wszystko, co człowieka otacza, ma duszę
- także wiara w istoty duchowe
- zwłaszcza w duchy przodków

typy religii

☐ szamanizm

- wyrosły na gruncie praktyk animistycznych zespół praktyk i wierzeń opierających swe pojmowanie stosunku świata namacalnego do świata duchowego na fundamentalnej roli szamana jako osoby zdolnej do podróży ekstatycznych w zaświaty dla dobra swojej wspólnoty bądź jej poszczególnych członków

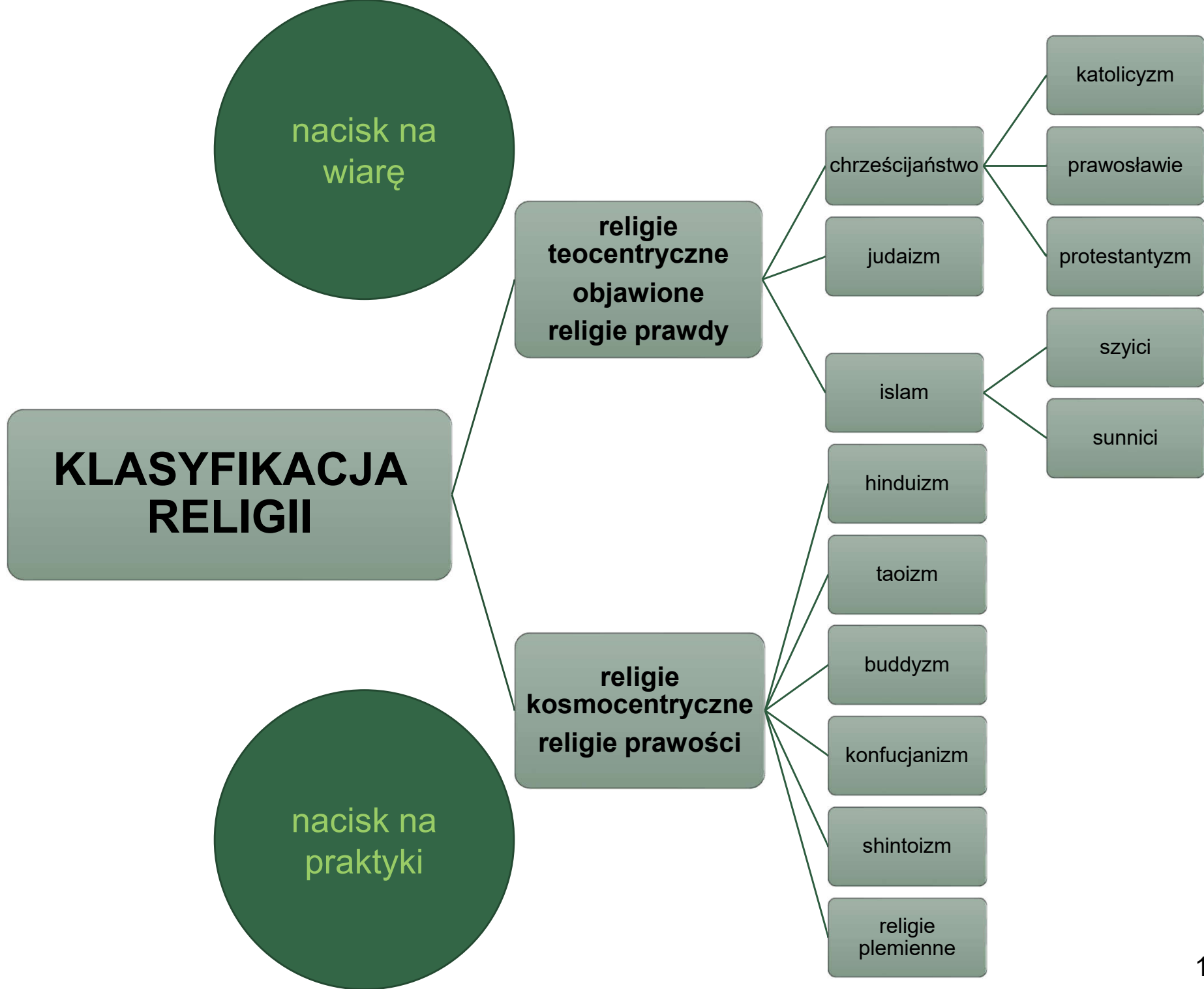
typy religii

☐ teizm

– przekonanie, że istnieją potężne siły nadprzyrodzone (bogowie), które decydują o losie ludzi, przez których są czczone

- politeizm – wiara w wielu bogów
- henoteizm – wiara w wielu bogów z uprzywilejowaną rolą jednego
- monoteizm – wiara w jednego boga

RELIGIE I WYZNANIA NA ŚWIECIE

Chrześcijaństwo, wywodzące się z judaizmu, wyznaje około 20% ludności świata. Źródło wiary stanowi Stary i Nowy Testament. Chrześcijaństwo wierzy w boskość Jezusa Chrystusa i są zobowiązani do przestrzegania przykazań zawartych w Dekalogu. W XI w. nastąpił podział religii chrześcijańskiej na wyznanie rzymskokatolickie i prawosławne. W XVI w. reformacja doprowadziła do dalszego rozłam.

Wyznanie rzymskokatolickie. Wierni wyznają wiarę w jednego Boga w trzech osobach oraz oczyszczającą Maryję – Matkę Syna Bożego. Zwierzchnikiem Kościoła katolickiego i głową państwa watykańskiego jest papież, następca św. Piotra apostoła.

Protestantyzm. Powstał w XVI w. w wyniku ruchów reformatorskich zainicjowanych przez Marcina Lutra i Jana Kalwina. Nazwa pochodzi od protestu luteranów podczas obrad sejmu w Spirze w 1529 r. przeciw uchwale zabraniającej przechodzenia na ich wiarę. Protestantyzm obejmuje ewangelicyzm (m.in. kalwinizm, luteranizm, metodyzm, husytyzm) oraz ewangelikalizm (m.in. adwentyzm, baptyzm). Protestantyzm odrzuca wszystkie postanowienia Kościoła rzymskokatolickiego i prawosławnego.

Kalwinizm. Twórcą tego wyznania był Jan Kalwin. Zbawienie czy potępienie człowieka zależy od bożego przeznaczenia. Kalwinizm nie uznaje władzy papieża. W kościołach istnieje zakaz wywieszania obrazów oraz czczenia relikwii.

Prawosławie. Podstawą prawosławia jest Biblia. Dodatkowo rozważane są Księgi symboliczne. Kościół prawosławny nie uznaje zwierzchnictwa biskupa Rzymu. Najważniejszym obrzędkiem jest bizantyjski. Ważnym elementem kultu są ikony.

Krzyż prawosławny powstał z połączenia krzyża greckiego, łacińskiego i krzyża św. Andrzeja

- Religie na świecie**
- chrześcijaństwo
    - katolicyzm (+)
    - protestantyzm
    - kościół wschodnie
    - miészane
    - mormoni
  - islam [C]
  - buddyzm
  - hinduizm [☉]
  - tradycyjne religie Chin
  - judaizm [★]
  - religie pierwotne
  - shintozm/buddyzm
  - konfucjanizm/buddyzm
  - buddyzm / taoizm / konfucjanizm
  - tereny niezamieszkałe

Judaizm. Za twórcę judaizmu uważa się Abrahama, który zawarł przymierze z Bogiem Jahwe. Dzięki temu naród żydowski stał się narodem wybranym przez Boga. Wyznawcy powinni przestrzegać Dekalogu, czyli zbioru przykazań objawionych Mojżeszowi. Księgą świętą jest Biblia, ograniczona jednak tylko do Starego Testamentu. Judaizm jest oficjalną religią w Izraelu, jednak jej wyznawcy żyją niemal na całym świecie.

Luteranizm. Nazwa pochodzi od Marcina Lutra, który zainicjował ruchy reformacyjne, ogłaszając w 1517 r. 95 tez. Luteranizm nie uznaje papieża jako głowy Kościoła, odrzuca także kult świętych i dogmaty ustanowione po czterech pierwszych głównych soborach. Jedynym źródłem objawienia jest Pismo Święte.

Anglikanizm. Twórcą tej religii był król Anglii, Henryk VIII, który ogłosił się głową Kościoła angikańskiego. Zachował podstawowe dogmaty, ale wprowadził też nowe, zaczerpnięte od twórców reformacji (np. doktrynę Kalwina o predestynacji). Odrzucił celibat księży i rozwiązał klasztory.

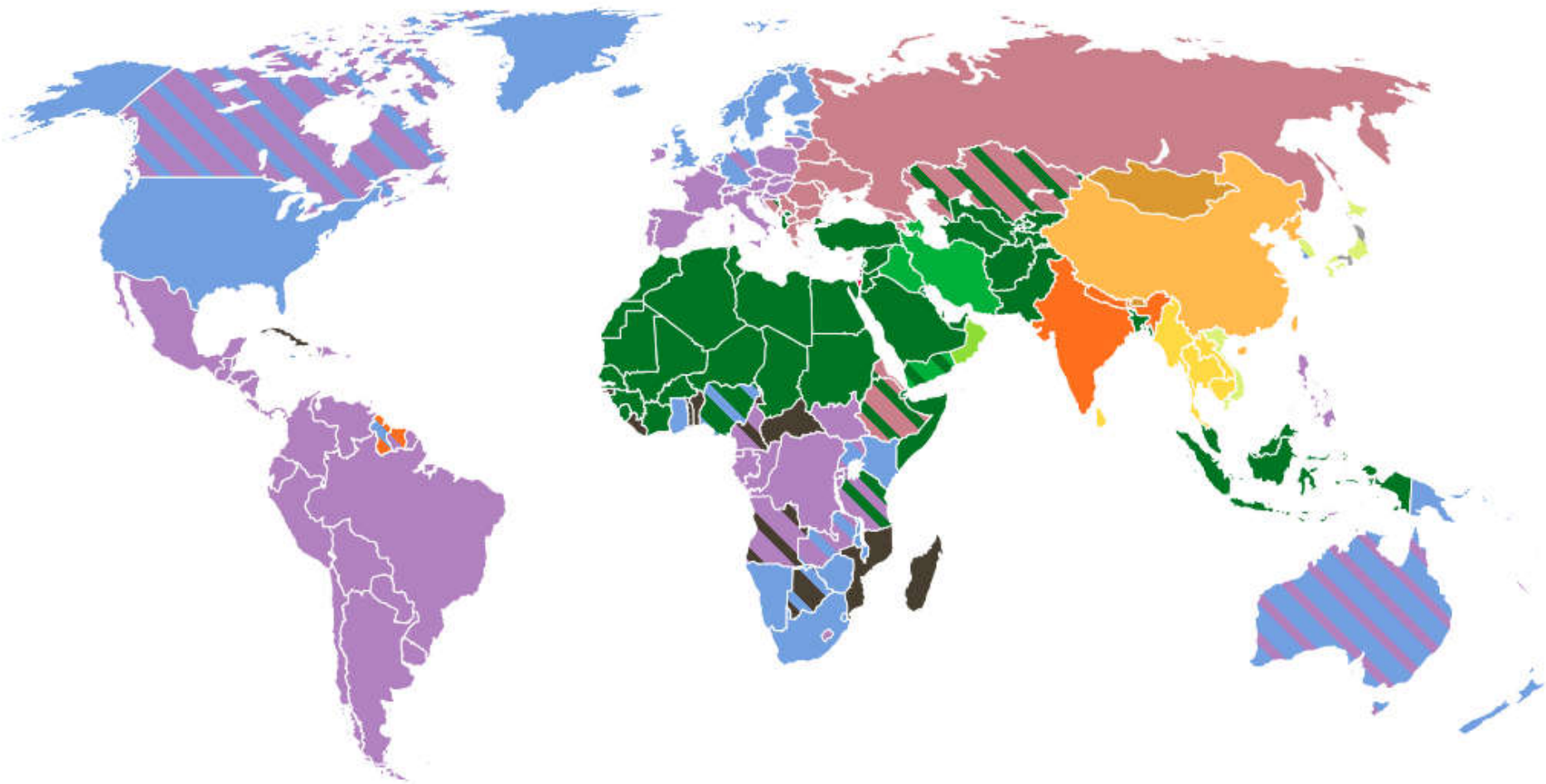
Konfucjanizm. Powstał w Chinach w VI w. p.n.e. na bazie nauk Konfucjusza. Zawiera jednak niewiele odniesień do sfery nadprzyrodzonej, co sprawia, że nie jest typową religią. W konfucjanizmie wyżej cenią się moralność i lojalność wobec innych niż własne potrzeby jednostki.

Buddyzm. Twórcą podstawowych zasad był żyjący w VI w. p.n.e. Budda (dosłownie: 'przebudzony'). Buddyzm opiera się na tzw. czterech prawdach: o cierpieniu, o przyczynie cierpienia, o ustaniu cierpienia oraz o ścieżce prowadzącej do ustania cierpienia. Wprowadza pojęcie nirwany (stan wyrzeczenia się pragnień i osiągnięcie doskonałego spokoju). Buddyzm nie nakazuje wiary w upersonifikowanego Boga, wskazuje drogę do samowyzwolenia jednostki. Kładzie nacisk na rozwój duchowy, współczucie dla innych.

Hinduizm. Powstał około 4 tysięcy lat temu. Wyznawcy wierzą w reinkarnację (dusza po śmierci człowieka odradza się w innym ciele). Dzięki temu dusza ma możliwość osiągnięcia doskonałości duchowej – nirwany, co uwalnia od łańcucha wcieleń. Hinduizm zakłada, że każdy ma przypisaną określoną pozycję w hierarchii społecznej (system kastowy), która zależy od jego postępowania w poprzednim wcieleniu. Część odłamów hinduizmu ma charakter monoteistyczny, a część politeistyczny.

Islam. Ma wspólne korzenie z judaizmem i chrześcijaństwem i należy do największych religii monoteistycznych. Założycielem tej religii był w VII w. prorok Mahomet. Jest on uważany za posłannika Allaha, ostatniego z proroków po Adamie, Abrahamie, Mojżeszu i Jezusie. Założenia islamu są zawarte w Koranie. Wyznawcy wierzą w Allaha – jedynego Boga, który panuje nad ludźmi i przyrodą. Wierni są zobowiązani do wypełniania pięciu podstawowych obowiązków religijnych (filarów islamu): wyznania wiary, modlitwy pięć razy dziennie, dawania jałmużny, zachowania miesięcznego postu (ramadanu) i przynajmniej raz w życiu odbycia pielgrzymki do Mekki – miejsca urodzenia Mahometa.

Państwa według wyznania dominującego

■	Kościół katolicki
■	Cerkiew prawosławna
■	Protestantyzm
■	Islam sunnicki
■	Islam szyicki
■	Hinduizm
■	Judaizm
■	Religie Chin
■	Theravada
■	Mahajana
■	Lamaizm
■	Inne

religie na świecie

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Religia>

NAJWIĘKSZE RELIGIE

DANE W PROC.

Ludność świata w 2011 r.

6,816 mld

33,43

Chrześcijaństwo
(w tym 18 proc.
to katolicy)

24,35

Islam

9,85

Inne

2,04

Ateiści

7,13

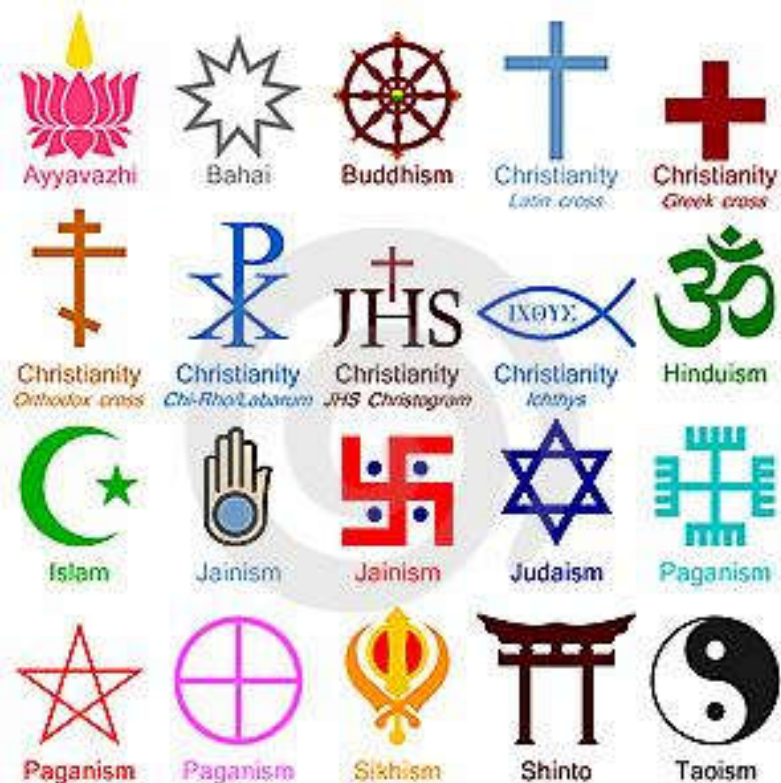
Buddyzm

9,42

Bezwyznaniowi

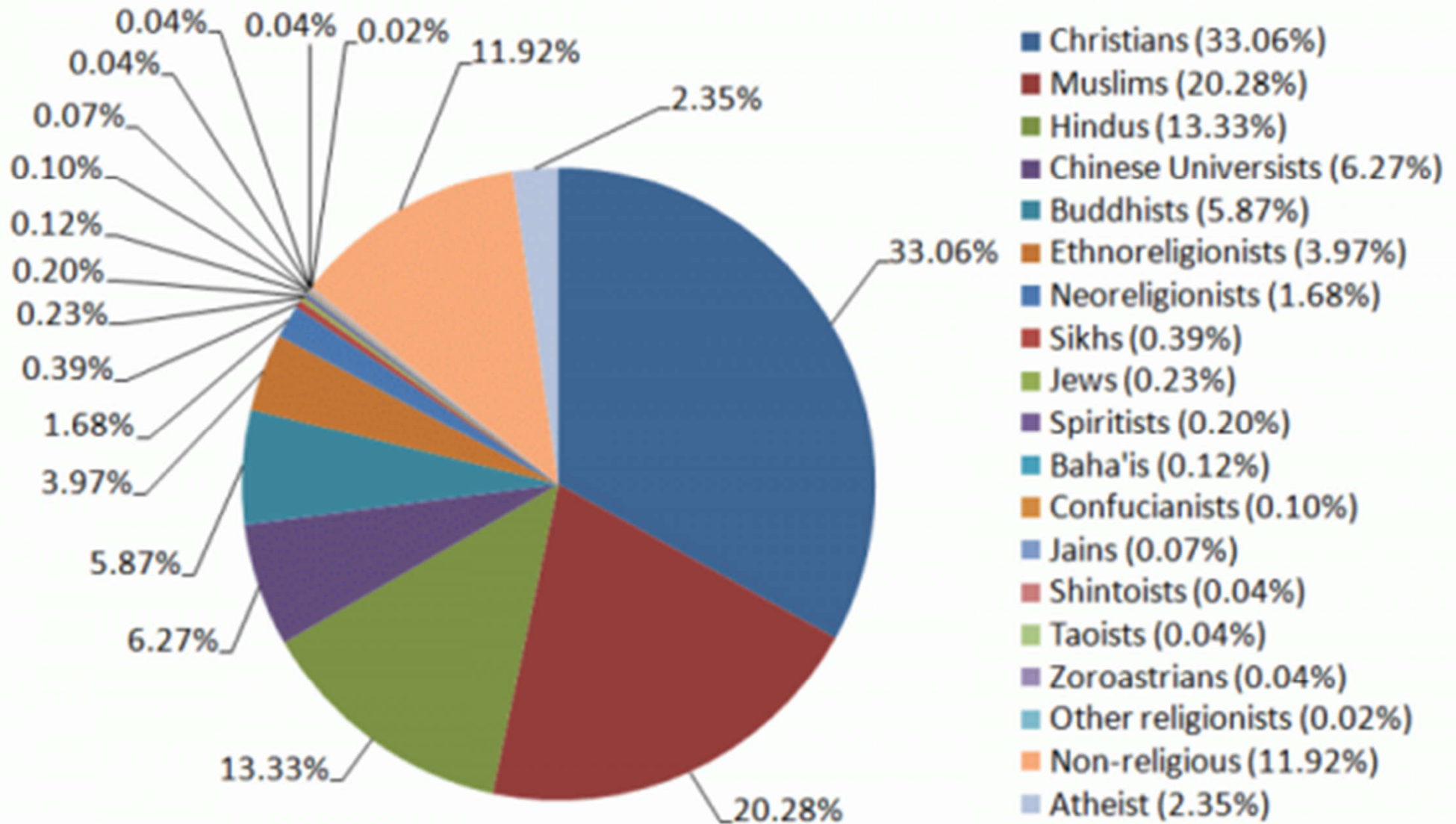
13,78

Hinduizm

ŹRÓDŁO: CIA WORLD FACTBOOK

Worldwide percentage of Adherents by Religion (mid 2005)

Kościoły i inne związki wyznaniowe w Rzeczypospolitej Polskiej

- działające na podstawie ustaw: **15**
  - w tym działający także na podstawie umowy międzynarodowej: **1**
- wpisane do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych: **170**

Kościoły i związki wyznaniowe działające na podstawie ustaw:

- 1) Kościół katolicki
- 2) Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny
- 3) Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej
- 4) Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej
- 5) Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej
- 6) Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej
- 7) Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej
- 8) Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej
- 9) Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej
- 10) Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej
- 11) Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej
- 12) Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej
- 13) Wschodni Kościół Staroobrzędowy
- 14) Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej
- 15) Karaimski Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej

religia w Polsce

Tablica 1. Przynależność do wyznania religijnego^a (w % osób wieku 16 lat i więcej)

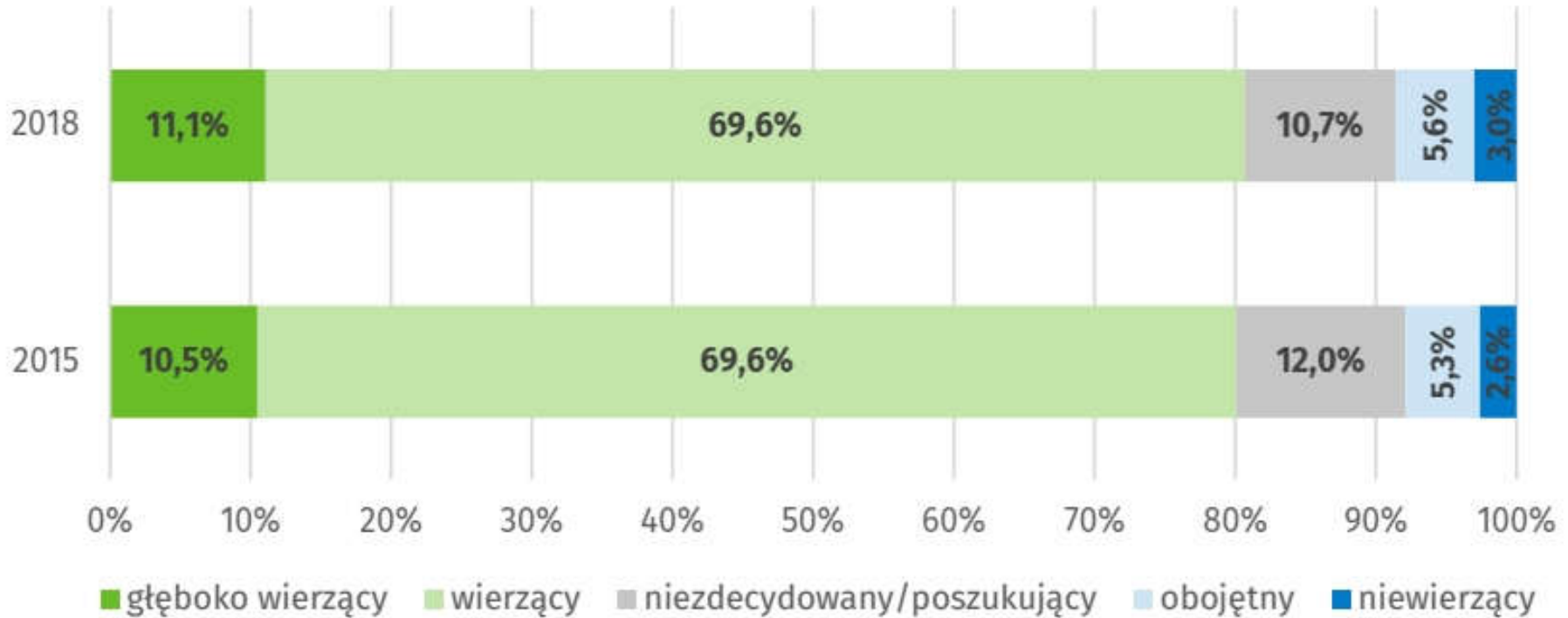
PRZYNALEŻNOŚĆ WYZNANIOWA	2015	2018
OGÓŁEM	100,0	100,0
Należący do wyznania	94,2	93,5
Kościół rzymskokatolicki	92,8	91,9
Kościół prawosławny	0,7	0,9
Kościoły protestanckie	0,2	0,3
Świadkowie Jehowy	0,3	0,2
Kościół greckokatolicki	0,1	0,1
inne	0,1	0,2
Nienależący do żadnego wyznania	3,1	3,1
Niepotrafiący określić	0,5	0,5
Odmawiający odpowiedzi	2,2	2,9

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: „Do jakiego wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Pan/Pani należy?”

religia w Polsce

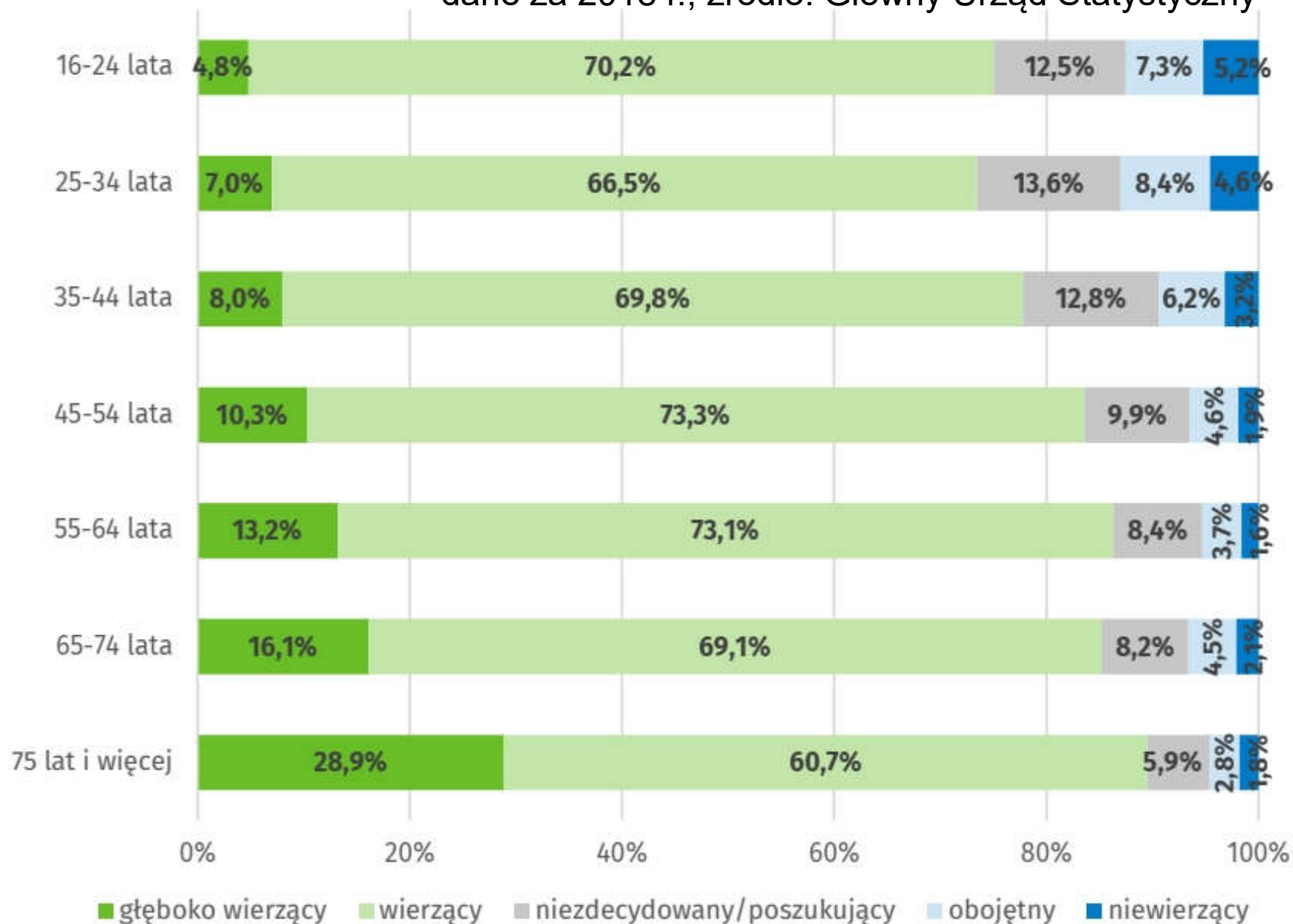
Wykres 1. Stosunek do wiary religijnej^b (w % osób w wieku 16 lat i więcej)

b Na podstawie odpowiedzi na pytanie: „Która z wymienionych odpowiedzi najlepiej oddaje Pana/Pani stosunek do wiary?”

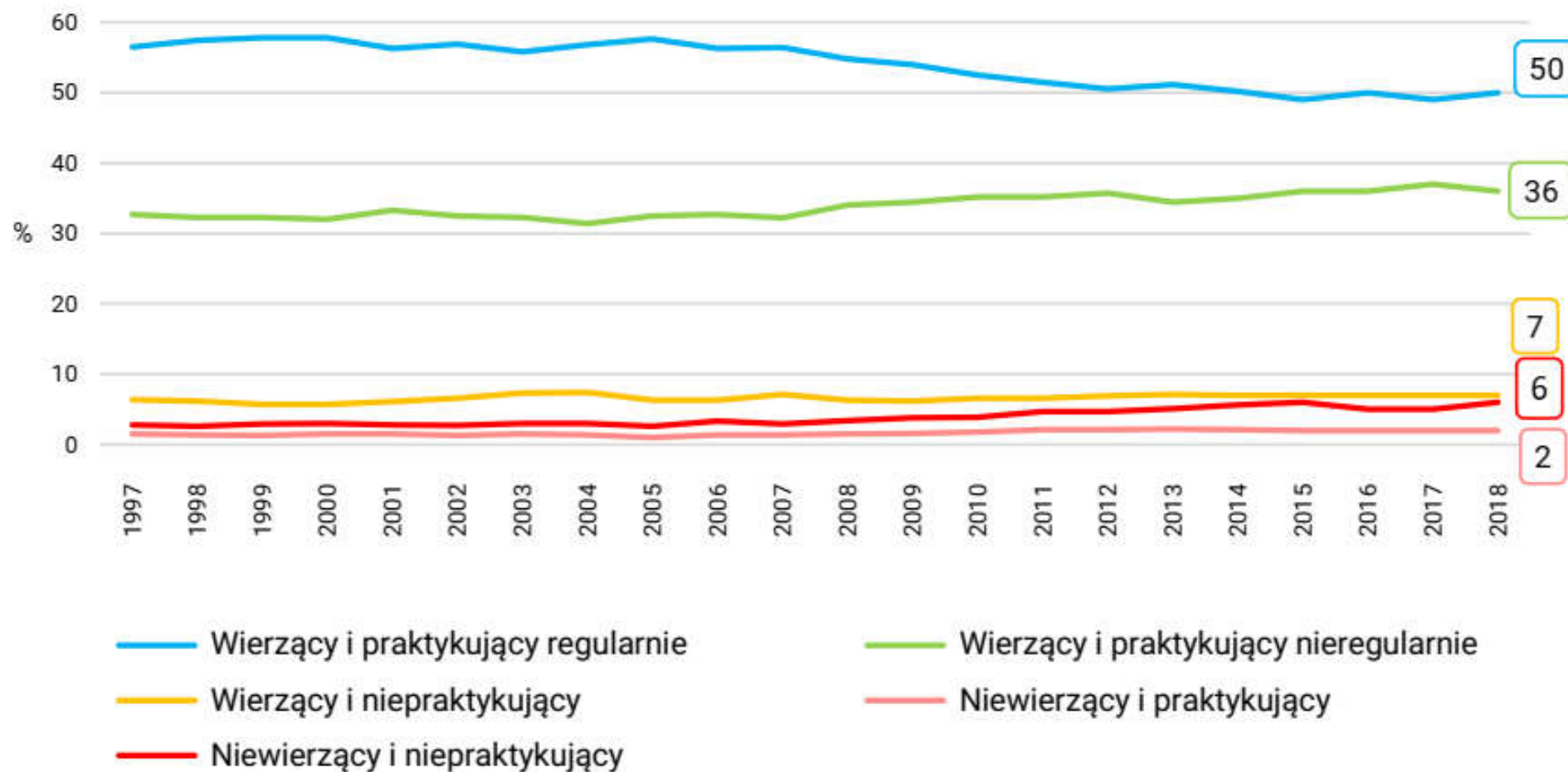
religia w Polsce

Wykres 2. Stosunek do wiary religijnej^b według wieku (w % osób w wieku 16 lat i więcej)
dane za 2018 r., źródło: Główny Urząd Statystyczny

^b Na podstawie odpowiedzi na pytanie: „Która z wymienionych odpowiedzi najlepiej oddaje Pana/Pani stosunek do wiary?”

RYS. 3. Deklaracje wiary i praktyk religijnych

Źródło: komunikat z badań CBOS „Religijność Polaków i ocena sytuacji Kościoła katolickiego” (Nr 147/2018)

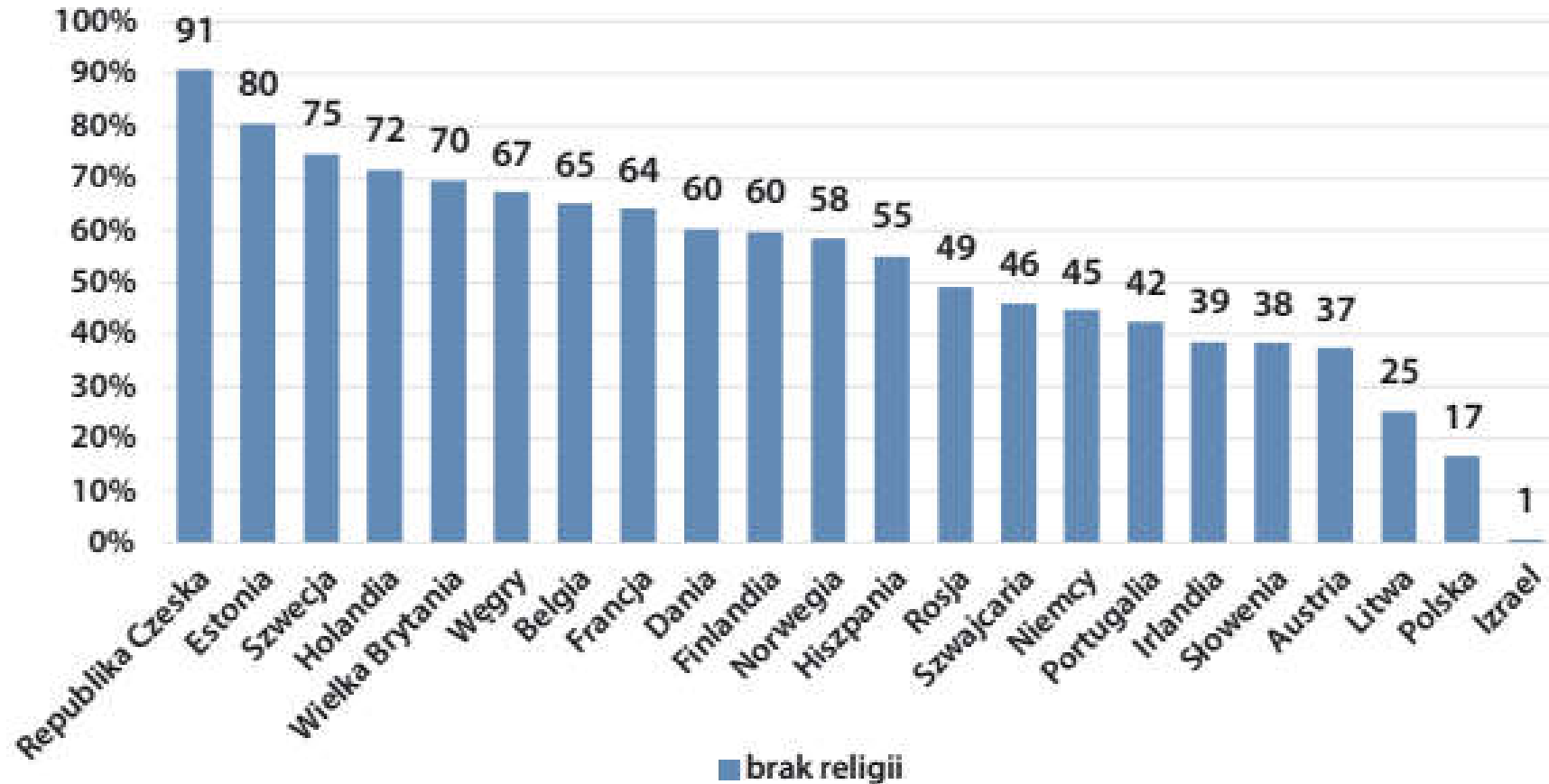
RYS. 4. Który z poniższych opisów najbardziej pasuje do Pana(i) sytuacji?

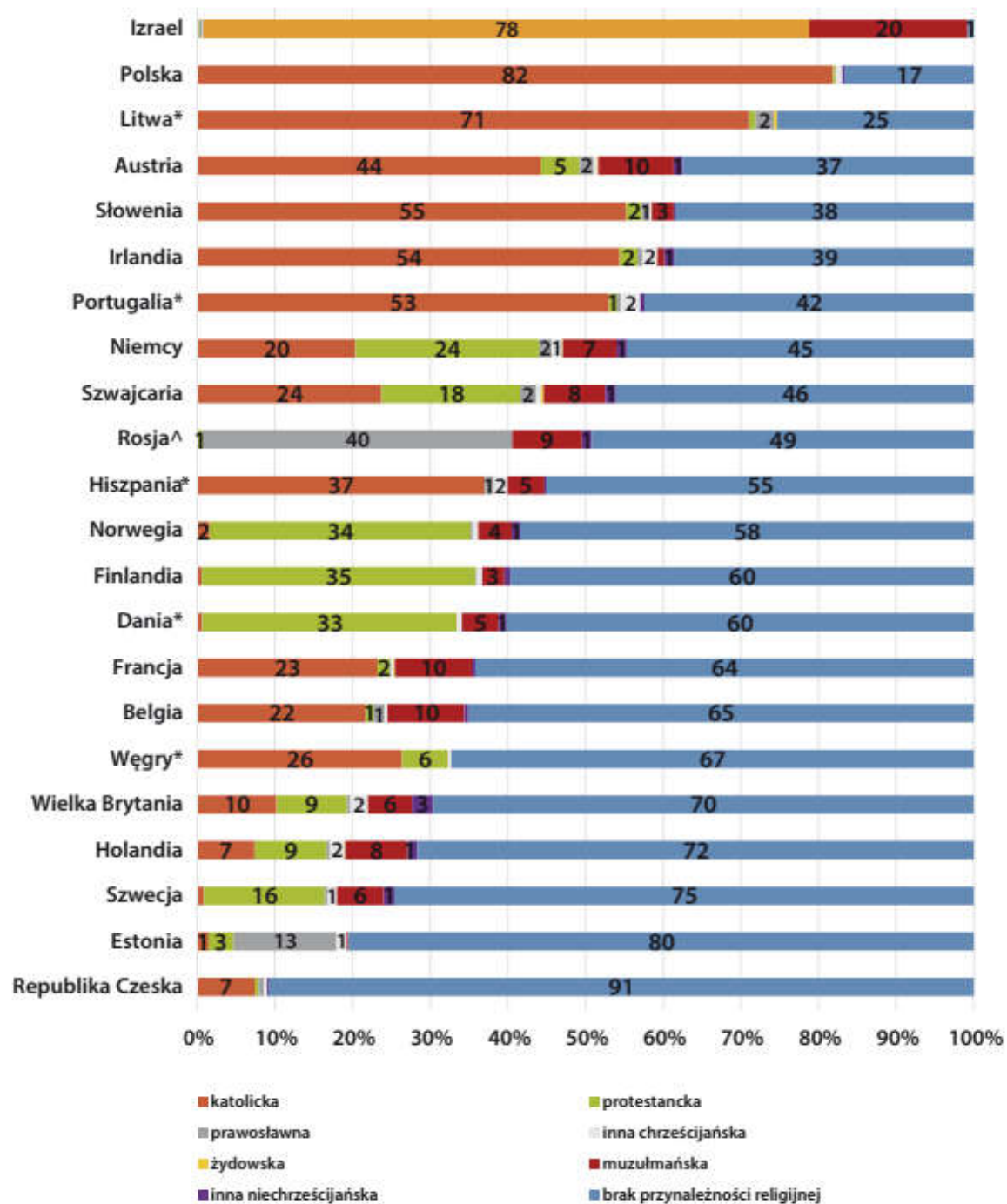
Źródło: komunikat z badań CBOS „Religijność Polaków i ocena sytuacji Kościoła katolickiego” (Nr 147/2018)

1.1. Odsetek osób w wieku 16–29 lat nieidentyfikujących się z żadną religią w 22 krajach Europy (ESS 2014–2016)

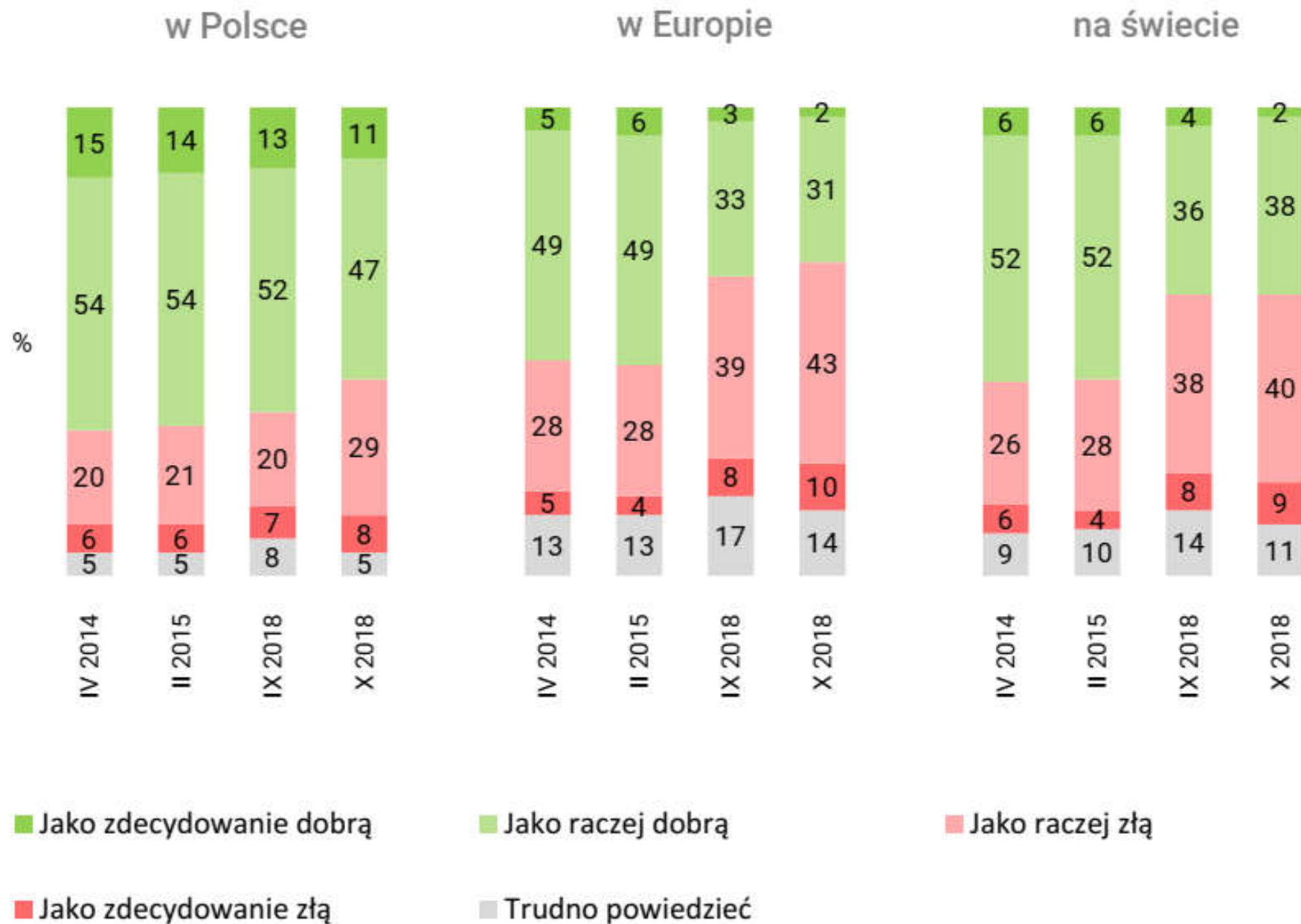

1.3. Szczegółowy podział przynależności religijnej osób w wieku 16–29 lat w 22 krajach Europy (ESS 2014–16)

Wyniki Europejskiego Sondażu Społecznego (2014–2016)

RYS. 5. Jak, ogólnie rzecz biorąc, ocenia Pani(i) aktualną sytuację Kościoła katolickiego:

Źródło: komunikat z badań CBOS „Religijność Polaków i ocena sytuacji Kościoła katolickiego” (Nr 147/2018)